

i hög utsträckning av storpolitiska beslut och den utdragna instabilitet som utmärkte den atlantiska världen under revolutionseran.

Wilson's studie bygger på ett imponerande arkivarbete. Ett viktigt bidrag till forskningen är försöken att kvantifiera Gustavias kommersiella utbyten, inklusive olika former av svensk inblandning i slavhandeln. Wilson uppvisar en god medvetenhet om utmaningarna – stora delar av den regionala handeln gick genom irreguljära kanaler och har därför lämnat begränsade avtryck i källorna – och han för tydliga resonemang kring olika tolkningsalternativ. Det finns dock tillfällen då författaren kunde ha förtydligat sina val. I diskussionen av den källkatalog som amatörhistoriken Richard Ledée sammanställt noterar Wilson kort att det finns delar av denna som är problematisk, men förklarar inte på vilka grunder han kommit fram till den slutsatsen. I en annan passage resonerar han kring huruvida briggen *Regulator* som en viss Samuel Parsons registrerade i Gustavia är samma fartyg som i maj 1795 seglade från London mot västafrikanska slavmarknader. Wilson medger att det finns motsägelser i källmaterialet, men utvecklar inte resonemanget. Det här kan tyckas vara petitesseer, men dessa avvägningar, tolkningar och val är av central betydelse då de i slutändan ligger till grund för studiens kvantitativa sammanställningar. Studien hade även vunnit på en striktare språkgranskning.

På det hela taget är *Commerce in Disguise* en läsvärd avhandling som bidrar till vår förståelse av den dynamiska och nära sammanvävda relationen mellan handelskapitalism och kolonialism under en viktig och instabil fas av globaliseringen. Studien torde attrahera en internationell akademisk publik.

Göteborgs universitet

MARTIN ÖHMAN

Christer Ericsson, Björn Horgby & Shunji Ishihara, *Faderliga företagare i Sverige och Japan* (Stockholm: Carlssons 2015). 424 s.

I bruksorten Lessebo bevaras ännu minnet av bergsrådet Johan Lorens Aschan (1772–1856), som gjorde sig känd som en oförtröttlig främjare av järn- och pappersproduktion med moderna metoder. Han har också gått till historien som en sträng men faderlig brukspatron som finansiellt understödde ortens skolor och fattigvård. Bruksräkenskaperna vittnar om en omfattande gåvokultur där förtjänta arbetare och tjänstemän, men också arbetare i nöd, fick motta penningdusörer av den frikostige Aschan. Troligen är det så här de flesta föreställer sig den svenska patriarkalismen: som ett fenomen från industrialismens barndom, ofta förknippat med ett bruk ute på landsbygden.

Nu har det kommit en monografi som vill ändra vårt hävdvunna sätt att se på den saken. Den innehåller dessutom något så ovanligt som en internationell jämförelse där svensk patriarkalism ställs mot liknande företeelser i ett östasiatiskt industriland, Japan. Författarna är ett nationsblandat historikerteam med stamort i Stockholm, Örebro och Tokyo. Frågan är hur man ska definiera ordet "patriarkalism" i deras kontext, där det syftar på en maktordning på arbetsplatsen. Ericsson och hans båda medförfattare talar om en asymmetrisk maktrelation där det finns över- och underordning, där ett kraftfullt arbetsgivarregemente går hand i hand med omsorg om de anställda och där dessa intar en attityd av samarbetsvilja eller rentav underkastelse. Motsatsen är en regim där företagets relationer med de anställda styrs av rena marknadslösningar.

Patriarkalismen ses som en metod för att lösa de styrproblem som uppkommer i skilda företag under skilda tider. Under en period måste företagen försäkra sig om duglig och lojal arbetskraft; längre fram blev det viktigare att genomföra framgångsrik rationalisering av produktionen. Författarna urskiljer som flera andra historiker en tidig fas av auktoritär patriarkalism, som under 1900-talets början följs av en turbulent period av arbetskonflikter och generellt skarpa motsättningar mellan arbete och kapital. Emellertid går de vidare och påvisar att det tidigare mönstret fick en fortsättning i form av didaktisk patriarkalism, där arbetsgivaren inte längre kunde behandla de anställda som undersåtar. I stället måste vederbörande aktivt försöka påverka dem till att inta en samarbetsvänlig attityd. Denna epok inföll i Sverige mellan 1930- och 1960-talen, i Japan något senare. Det var en tid när företagen erkände fackföreningarna som arbetarnas legitima representanter. I Sverige utbildades en regelrätt förhandlingskultur, där målet sammanföll för båda parter trots i grunden skilda intressen. Under denna tid bildades en tillväxtallians och arbetarnas levnadsstandard höjdes drastiskt. Den didaktiska patriarkalismens samförståndsanda ifrågasattes sedan rejält under det rebelliska 1960-talet. I Sverige och framförallt i Japan inleddes emellertid på sina håll under 1970-talet en tredje fas av vad författarna helt enkelt betecknar som ny patriarkalism. Författarnas fokus ligger här främst på storföretagen Volvo och Toyota.

Studien utmanar en falang forskare som överhuvudtaget inte velat använda begreppet patriarkalism. Detta har skett utifrån ett ideologiskt avståndstagande från "klassarbete", och från detta håll har man förnekat varje form av samhörighet mellan arbetare och företagsledning. Men Ericsson och hans medförfattare utgår ingalunda från någon föreställning om ett konsensustillstånd, tvärtom är de tydligt förankrade i ett konfliktperspektiv. De understryker att patriarkalismen inte ska ses som en chimär, eller som en reaktionär kvarleva. Det är tvärtom ett system som skapats och återskapats

på grundval av rationella överväganden inom olika aktörsgupper.

Många historiska studier begränsas av sin snävt nationella ram. Mot denna bakgrund är det uppfriskande att läsa en bok som har ett internationellt synfält. Budskapet är att patriarkala lösningar har valts i högst olika geografiska sammanhang, det må vara amerikanska *company towns* eller det japanska näringslivet. På det sistnämnda området är ekonomhistorikern Shunji Ishihara sakkunnig. Han sysslar i sin forskning även med Sverige och behärskar svenska. Ishihara är fullt medveten om de annorlunda kulturella och historiska förutsättningar som skiljer länderna åt, men identifierar skeden av omisskännlig patriarkalism i Japans ekonomiska utveckling sedan Meijirestaurationen år 1868. En skillnad mot Sverige är den mer vittgående dominans som de japanska företagsledarna utövade gentemot arbetarsidan. I båda länderna var patriarkalism bara en av flera strategier för industrin, och systemet avvecklades under 1990-talet, då både Sverige och Japan hamnade i allvarlig ekonomisk kris. Med bokens synsätt går det dock inte att utesluta att patriarkalismen kan återkomma i ny skepnad framöver.

Ett problem i framställningen är att empirin inte alltid tillåter en klar gränsdragning mellan patriarkalismens olika skeden. Även författarna är medvetna om detta och markerar att faserna ibland överlappar varandra. Boken är hur som helst ett insiktsfullt bidrag till historieskrivningen om de interna relationerna i svenska och japanska företag under den industriella eran. Författarna har gjort grundlig källforskning samtidigt som de visar prov på anmärkningsvärd förmåga till överblick och syntes. Deras bok kan rekommenderas.

Lunds universitet

INGEMAR OTTOSSON

Inger Enkvist, *De svenska skolreformerna 1962–1985 och personerna bakom dem* (Möklinta: Gidlunds förlag 2016). 256 s.

Inger Enkvist, som är professor i spanska vid Lunds universitet har under snart tre decennier också haft ett stort intresse för svensk skola, utbildningspolitik och den inverkan pedagogiken har haft på skola och utbildningspolitik. Hon har varit produktiv i skoldebatten och har skrivit ett stort antal artiklar i Sveriges ledande dagstidningar samt ett antal böcker. Långt innan den så kallade Pisachocken år 2012 hade hon pekat på strukturella och ideologiska problem inom den svenska skolan, vilka enligt Enkvist sammantaget medförde att elevernas ämneskunskaper blev allt sämre. Hennes senaste bok, *De svenska skolreformerna 1962–1985 och personerna bakom dem*,